

Parthenon Kongress Basel. Referate und Berichte, Mainz 1984, I. köt., 47 skk.)

Ez az utóbbi felfedezés az akropolisz kutatások legújabb korzakának gyümölcse, s mintegy mellékterméke az, 1977 óta az UNESCO égisze alatt folyó, egyre nagyobb ütemű restaurálásnak. (L. pl. The Acropolis at Athena, Conservation, Restoration and Research 1975–1983, Athén 1985).

Nem szabad azonban megfélekedni arról, hogy a téma örökzöld volta nem kis mértékben adódik, hogy az ún. nagy ásatások olyan időpontban zajlottak le, amikor a stratigráfia módszere még nem alakult ki (vö. P. Kavvadias – G. Kawerau: Die Ausgrabungen auf der Akropolis 1885–1890, 1906). Vagyis a feltárt jelenségek, a velük kapcsolatos megfigyelések lényegében kontrollálhatatlanok, s értelmezésükre a klasszika archaeologia művelői akár pusztán spekulatív módon, akár egyéb, új ismeretek hatására szinte periódikusan visszatérnek. S ez napjainkban sincs másként, amint a szakirodalom bőséges példái szemléltetik. (L. pl. a Régi Athéna-templomhoz tartozó „Dörpfeld-Fundament”-hez I. Beyer, AA 1977, 53 skk., vagy a Parthenon építéstörténetéhez B. Wesenberg, JdI 98, 1983, 57 skk. stb.).

Ez a „work in progress” – állapot tehát egyfelől rendszeresen visszatérő feladattá teszi az ismeretek áttekintését és újbóli összezesztését, másfelől viszont meglehetősen kritikus periódusokat is kitermel, amikor az összkép zavarossá, a biztosnak vélt tudás képlékennyé válik. Az aktuális szituáció, amikor a népszerű osztrák sorozat tagjaként az itt ismertető kötet megjelent, ilyennek mondható. Az említett Akropolis-program számos új eredményéről legfeljebb a helyszínen, az illetékesektől, vagy szájhagyomány útján lehet hallani, s a publikálás várat magára.

Talán az előbbieket magyarázzák, hogy a két, viszonylag kevésbé ismert névnek számító szerző a több mint két és félszáz lapos terjedelemből mindössze 35-öt szentel az építészeti emlékeknek, s mintegy 9-et a jelenleg folyó restaurálásuknak. Összefoglalásuk vezérfonalát a következőképpen fogalmazzák meg: „Das Thema soll hier in möglichst viele Richtungen verfolgt werden, schliesslich soll die Akropolis auch nicht nur als Monument der Antike betrachtet werden, sondern auch als Teil der europäischen Geistes- und Kulturgeschichte der Neuzeit. Dabei wird versucht, ein vielfältiges und differenziertes Bild der Akropolis zu zeigen und sie als Ausdruck gesellschaftlicher, historischer und archäologischer Prozesse zu sehen” (7.1.). Sőt, olyan fejezetek is akadnak, melyek mindezen túllépve a görög történelem és művészettörténet tágabb összefüggéseit érintik (3. fejezet: Zur Entwicklung der attischen Demokratie; 8. fejezet: Zur Darstellung von Frauen und Männern in der archaischen Plastik).

Ennek előrebocsátása mellett el kell ismerni, hogy a könyv felépítése szerencsésnek mondható. A kiindulási pontot a topográfia és a kultuszok képezik, melyhez szervesen kapcsolódik az emlékek és az építéstörténeti anyag tárgyalása, majd pedig a művészet és a vallás társadalmi összefüggéseinek vizsgálata, miközben külön fejezet illeti meg az építési feliratokat, valamint a fogadalmi ajándékokat. A fentebb idézett programnak megfelelően részletesen bemutatásra kerül az „utóélet”, azaz – a szerzők kifejezésével – egy *Rezeptionsphänomen*” feltárása és értékelése.

Mindezek után, s ha úgy tetszik, mindezek ellenére, a könyv olvasóját (esetleg használóját) alighanem a 2. fejezet (Die Denkmäler und ihre Baugeschichte) érdekli a leginkább. A szerzők célkitűzése, miszerint a „mesterségesen harmonizált és leegyszerűsített” Akropolis-képet el kívánják kerülni, csak helyeselhető. Ezt olyan módon igyekeznek elérni, hogy a különböző problémakörökre (pl. a Régi Athéna-templom építéstörténete, a Parthenon és előzményének időrendi és architektúrális viszonya,

az Athéna Niké-szentély kronológiája stb.) vonatkozó, sokszor igen lényeges pontokon eltérő interpretációkat tárgyilagosan ismertetik. Ez egyfelől – tekintettel a jól összeállított jegyzetanyagra – a könyv használhatóságát megnöveli, másfelől azonban az állásfoglalás gyakori hiánya a konkrét eligazítást váró laikus számára alighanem komoly csalódást okoz. Ebben a tekintetben jogos a kérdés, tulajdonképpen kiknek íródott ez a munka? A szakember az egyéni kutatásokra épülő interpretációt, a szélesebb olvasóközönség a részletesebb informálást és az egyenes véleményalkotást hiányolja.

Vannak azonban pontatlanságok is. Példaként megemlítem az 51. lapon a Régi Athéna-templom keleti oromcsoportjáról adott rövid leírást, amely sem az Akropolis-múzeumban látható állapotnak, sem az újabb kutatásokból kirajzolódó képek nem felel meg. Igaz, a lábjegyzetből kiderül, hogy a szerzők az idevágó vizsgálatokat (pl. K. Stählerét) természetesen ismerik (Vö. 80, 5. jegyzettel).

Feltűnő és tulajdonképpen szimptomatikus a szerzők művészet-szociológiai érdeklődése. Ez nem meglepő, hiszen a klasszika archaeologia német nyelvű szakirodalmában a II. világháború után ennek előtérbe kerülése jól ismert jelenség. Oly annyira, hogy gyakran az ilyen természetű vizsgálatok túlerőltetésével találkozunk. Nos, az Akropolis e tekintetben kimondottan nehéz témának számít. Hiszen az építkezések hátterében meghúzódó politikai tendenciák meghatározását nagy mértékben befolyásolja az a régészeti természetű problematika, hogy pl. a periklési vállalkozás Kimón-kori előzménye (ill. előzmény nélküli volta) kérdésének megválaszolása, a legfinomabban fogalmazva, ellentmondásokkal teli. De ugyanez vonatkozik a Parthenon építéstörténetét érintő hipotézisekre is (fentebb Weenbergét idézzük). Vagyis a szociológiai interpretáció építménye gyakran ingoványos talajon emelkedik. A magyar olvad ebben a tekintetben előnyös helyzetben van: ilyenkor sajnálhatjuk a leginkább, hogy Szilágyi János György idevágó gondolatait a magyarul nem értő szakemberek és laikusok nem ismerhetik. (L. Ritoók-Sarkadi-Szilágyi: A görög kultúra aranykora, Budapest 1984², 466 skk.)

A munka azonban mindezek ellenére sem haszontalan, hiszen jó képet ad az „Akropolis – helyzet” jelenlegi állásáról, sőt a perspektívákat is igyekszik világosan feltárni. Ezt az igényes programot W. Schubert színes és fekete-fehér fotói sikeresen támogatják.

Szabó M.

L. HORVÁTH – M. KELEMEN – A. UZSOKI – É. VADÁSZ, Corpus of Celtic Finds in Hungary. Vol. I. Transdanubia 1. Eds: T. Kovács, Éva F. Petres, M. Szabó. Akadémiai Kiadó, Budapest 1987, 248 pp, 84 figures, 79 plates.

This book consists of four authors' publications of La Tene finds from different regions of Western Hungary and it marks the launching of the Corpus – series which intends to sink the debt of the Hungarian archaeology as far as the continuous and intelligible publication of Late Iron Age finds is concerned. Judging from this volume a significant quantity of Celtic finds housed in various museums of Hungary can be assumed and only a few parts of this material have been published so far, often in hardly accessible periodicals in Hungarian and/or with just a few illustrations of the most favoured items. The overwhelming majority of La Tene finds recovered during the last four decades has remained virtually unknown.

It was in 1971 when the Hungarian Archaeological and Numismatic Society decided to publish the celtic finds of the museums in Hungary in a comprehensive Corpus in order to make them accessible for the international research. This program of

the Society and the Editors of the Corpus appears to have been a revival of the concept which resulted in the European standard of the Hungarian archaeology before the Second World War. This concept involved the fundamental necessity of collection and publication of the material sources in form of detailed descriptions and catalogues as indispensable conditions of formulating and discussing historical, economic, ethnical, religious problems and questions of art of the various periods of prehistory. The realization of this necessity induced Lajos Márton to complete his synthesis of the Early La Tene period in Hungary (ArchHung XI. Budapest 1933; Dolg IX-X. Szeged 1933-34/98-165.) as well as it led Ilona Hunyady to her monography about the Celtic finds of the Carpathian Basin (DissPann II.18. Budapest 1942-44). The publication of the second part of this work with the catalogue of the finds became possible only later and without the personal cooperation of the author, in Hungarian language (RégFüzSer. I.2. Budapest 1957).

The Editors - Tibor Kovács, Éva F. Petres and Miklós Szabó - were led to the decision of organizing the Corpus-series by the same and unaltered basic concept which resulted in the above mentioned fundamental works. Their main intention was to make possible the adequate publication of the Celtic material which had been rapidly accumulating in the Hungarian museums since the early sixties. Seven volumes have been planned for publishing the whole material. The contents of them have been divided according to the different geographical units of Hungary except for two volumes publishing the Celtic collection of the Hungarian National Museum originating from the various parts of the whole country and the finds of Hungarian origin in different foreign collections respectively. It is evident that the realization of the Corpus project will be invaluable for the international La Tene research. Only this work will be able to provide a sound basis for monographies analysing the various aspects of the La Tene period in the Carpathian Basin.

In the case of Volume I the Editors had to make serious compromises with the authors - and such compromises seem to be unavoidable in the future as well - concerning not only the originally scheduled contents (the expected manuscript of the chapter with the material from Northwest-Hungary, Sopron and partly Győr area delayed so much that it was not included after all) but the editorial claims for a consistent formal unity of the different chapters. The allowances seem to have been necessary even if they mitigated the original editorial principles since the whole project would otherwise have been postponed even longer.

Unfortunately, the manuscript waited more than ten years for publication all the same, as it is already usual in cases of archaeological books in the Publishing House of Hungarian Academy of Sciences (Akadémiai Kiadó). Nevertheless, this fact could not undermine the usefulness and decisive importance of the work for the research of the Late Iron Age as this volume consists more of descriptions and catalogues than less time-endurable evaluations. The pains and the fascination of the multifactorial analysis of the published material have been left to the reader.

In this Volume I (pp. 13-61) A. Uzsoki publishes a part of the Mэфócsanak (Northwest-Hungary) cemetery which is one of the most important materials of the early La Tene period found during the last 20-25 years. The excavations of the Mэфócsanak cemetery resulted in revealing ten graves (with two double - superimposed - burials). Some graves were circumvented with square ditches. All the graves contained inhumations, five of them belonged to warriors. The fully restorable remains of a shield - a rarity in the Carpathian Basin - has to be mentioned among the exceedingly rich material. The analysis of the burial rite and grave-goods are followed by the authors expatiations

about the military events of the Celtic occupation of Northwest Hungary under the title „The chronology of the cemetery”. Locking at this scenic picture we can be really sorry for the fact that the material which could have proved the theory was not published in this volume in spite of all efforts and intentions of the Editors, and the further, somewhat later graves of the same Mэфócsanak cemetery which were excavated by A. Uzsoki roughly parallelly with the ten graves mentioned have not been included either.

The next chapter „The surroundings of Keszthely” by L. Horváth (pp 63-178) is the longest one containing the most finds. Its geographical scope is much wider than it could be assumed judging from the title. The finds published here actually came partly from the Keszthely district and other territories of Zala County and from the Tapolca district (Veszprém County) as shown by the map on p.64 (fig. 1). Curiously enough the site-numbers of this map are not correlated with the catalogue. What is much more disturbing, we cannot be certain whether the basis for the catalogue was provided really by the whole material of the areas mentioned above. The author does not tell us which of the museum-collections of the area have been entirely analyzed and there is no clue concerning the aspects of the selection for publication. The catalogue is certainly partial as it does not include the TAPOLCA - Haláphegy site (see: M. Szabó: *Antiquity* 51 (1977) fig. 8b; Idem: *L'art celtique de la période d'expansion...* Geneve-Paris, 1982, p.185., fig. 10). The sites TAPOLCA, GALAMBOK and ZALASZENTGRÓT are listed without the illustrations and descriptions of the finds. There are no data of the Celtic settlement remains excavated by L. Horváth at Nagykanizsa or of the Late La Tene house from Keszthely-Uszató (both have been published in Hungarian: *Zalai Gyűjtemény* 8 (1978) 11-22 and *VMMK* 11 (1972) 85-91 respectively).

Similar problems must be raised up in the case of MIKLÓSFÁ - Sandpit. Following the rescue of the finds of the two graves published in the Corpus further 8 graves were excavated and even published in two articles in Hungarian during the preparation-period of the Corpus, in 1977 and 1979 (L. Horváth, in: *Zalai Gyűjtemény* 6 (1976) 5-20 and *Zalai Gyűjtemény* 8 (1978) 3-10). Horváth does not refer to these circumstances in the Corpus although the two above mentioned articles provide much more data on the Miklósfá cemetery than the present volume of the Corpus.

Nevertheless, the material actually published in this chapter is highly important for the research of the Late Iron Age in the Balaton-area and in South-West Hungary. Finds from 31 sites have been described and illustrated, further 31 sites are listed in the Appendix.

The majority of the finds published here first was recovered from cemeteries (31 sites). Two cemeteries, relatively new excavation results of L. Horváth, gave evidence of decisive importance concerning the Celtic art and the La Tene period of Western Hungary.

The 65 graves of the cemetery at REZI-Rezicséri sandpit represent one of the largest Celtic find-complex in Hungary. The Cemetery yielded mostly cremation graves alongside some inhumations. Stone packings were found in seven cases. According to Horváth the cemetery was in use between the LT B₁ and LT C₂ periods and it provides a sound basis for the determination of the chronology and typology of the La Tene finds of Hungary. (although the lack of the map of the Rezi cemetery will certainly create a problem here).

Another relatively large Celtic cemetery with 28 graves and 2 cremation features was excavated by Horváth at MAGYARSZERDAHELY-Homoki dűlő in the years 1971-1975. Except for three inhumations the graves contained scattered cremations.

Horváth assigns the cemetery to the middle of the LT C period although some grave-goods (fibulae with coral-inlaid foots, arm-rings) seem to make an earlier date also possible.

The well illustrated Corpus-description of the Magyarszerdahely cemetery contains no reference to another publication of the very same material. This fact would be hardly worth mentioning if serious disturbing discrepancies were not to be discovered. The Celtic cemetery at Magyarszerdahely was published in Hungarian during the period of editorial works of the Corpus, in 1979 (Zalai Gyűjtemény 14). It contains the description of grave 52, the finds of the two cremation-features and the precise determination of the animal-bones found in the graves. None of these data is included in the Corpus. According to the Corpus-publication the grave 5 certainly belongs to the LT period – there is a question-mark regarding to this cultural determination in the Zalai Gyűjtemény volume. Grave 4 contained 6 items of grave furniture – this number increased as high as 10. The number of grave-goods found in the grave 13 changed from 11 to 13 – and these examples could be enumerated further. There are 57 finds of the cemetery drawn in the Corpus while the Zalai Gyűjtemény publishes 132 drawings – and 18 finds have been drawn differently in the two different books.

It is clear enough that the 1979 publication – which is not even mentioned in the Corpus – describes the graves and the material more fully than the Corpus-chapter which can be regarded as only partial publication. It would have been better to publish full documentation and all the drawings in the Corpus instead of selecting illustrations. Comparing the two publications we can only contemplate on the question: which of them to use? The evident discrepancies raise up serious doubts concerning the value of the evidence and this is most regrettable since only a few large Celtic cemeteries are known from Hungary.

The last two chapters contain the descriptions of Celtic finds from North-Transdanubia, Komárom County. Márta H. Kelemen publishes the material housed in the Esztergom Balassa Bálint Museum and in the Museum of Dorog (pp 179–230), Éva Vadász presents the finds of three LT B₂–C₁ cemeteries and their chronological determinations (pp 231–248). The finds of altogether 31 sites have been published by the two authors. This material uncovered by rescue-excavations or obtained otherwise during the 1950-s and 60-s was almost entirely unknown earlier. Most grave-finds can be assigned to the LT B₂–C₁ periods thus they are vitally important for the Celtic occupation of North-Transdanubia, and the materials of LT C₂–D settlements from Esztergom and its surroundings are similarly significant. The finds of 13 sites in the Esztergom area have been described and further 9 sites are listed in the Appendix by Márta H. Kelemen. All these sites are situated in the vicinity of the well known late LT oppidum of Esztergom – Várhegy (É. Bónis, in: Arch Rozhl 23/1971) 522., Abb. 1.; Acta ArchHung 23 (1971) 35; É. Petres, BAR Suppl.Ser.11 (1976) 54–57, fig.5). Although the oppidum itself has not been presented in this-volume, the evaluation of the settlement pattern of its surrounding greatly affects the problems of Celtic period in this area. Regretfully, there is not any topographical map in the volume which could help this evaluation and only a poor consolation is given by the archaeological topography of the area (Magyarország Régészeti Topográfiája 5. Esztergomi és dorogi járás, Budapest 1979. 78–231 with the maps on the pages 79, 160–161) – for the Hungarian readers.

As far as the maps, site-lists and registers are concerned the reader would be very grateful indeed for more help than offered by this volume. It would have been useful to outline detailed maps of the areas in question and to tell clearly which materials

have *not* been published from the areas dealt with by this volume.

Nevertheless it cannot be doubted that all the data published are extremely important for all of us and the Authors have accumulated a really useful source-material in this book for which they and the Editors as well deserve our thanks.

B. Maráz

L. KEPPIE, Scotland's Roman Remains. An Introduction and Handbook. John Donald Publishers Ltd Edinburgh, 1986. ix + 188 pp., illustrated.

A handsome, obvious, richly illustrated booklet was issued by the beneficence of the Council for British Archaeology Scotland, a voluntary organisation for the keeping Scotland's archaeological remains.

This vademecum, a „guide to the visible testimony to the Roman period in Scotland's past” will serve a great help for those who are interested in Scotland's roman archaeology and, want to visit the remains on the site.

In the first part the author outlines the history of the region from the iron age through the events of Agricola's campaigns that of the roman occupation (some one and a half centuries) until the age after the roman withdrawal. As in this region there was nor a roman town neither a villa the archaeological remains from the roman period are all connected with the army. Describing the types of the military installations – temporary camps, forts, fortlets, watchtowers, legionary fortresses and their inner constructions, roads – the author touches upon the history of the archaeological research and discoveries in Scotland offering to the reader an all-embracing picture of a small region of Rome's northernmost province. The authenticity of this picture is guaranteed by the expertness of the author.

The second part contains the detailed description of the visible remains – from the south northwards, following the route of the Romans – that of the monuments south of the Antonine Wall „Scotland's chief Roman monument” then the wall itself and, the archaeological remains north of the wall, touching upon the possibilities of access to the sites.

At the end of the book Appendix 1 lists the museums in Scotland with roman displays – with address, opening hours and the brief review of the exhibits of major importance. Appendix 2 contains the bibliography of the easy accessible general works, offering an example of an up to date introductory work which urges the interested reader for further research. The book ends with a general index.

M. Nagy

H. BEUMANN/W. SCHRÖDER (Hg.): Die transalpinen Verbindungen der Bayern, Alemannen und Franken bis zum 10. Jahrhundert. Band 6 der Reihe „NATIONES”. Historische und philologische Untersuchungen zur Entstehung der europäischen Nationen im Mittelalter. 1987. 431 Seiten mit 13 Abbildungen. Jan Thorbecke Verlag Sigmaringen.

Das Thema des 6.Bd. der NATIONES schließt sich dem 5.Bd. eng an: der Band befaßt sich mit der frühmittelalterlichen Geschichte der Alpenländer und enthält die Vorträge des in Irsee im Jahre 1982 stattgefundenen Kolloquiums. Der 6.Bd. besteht aus zwei Teilen gleichen Umfangs. Die eine Hälfte bearbeitet bzw. faßt sieben historische Themen zusammen. Dieser historische Teil enthält die Problemstellung (H. Beumann) und auch